

DZIESMU

Vītols

BAUMAŅU KĀRLIS
KROGZEMJU MIKUS

Dziesmu Vītols.

*Visas mūsu tautas dziesmas sabēgušas vītola;
Sāk vītols locītiesi, sāk tās visas ligošas.*

Baumanu Kārlis Krogzemu Mikus.

*Rīgas Latviešu Biedrības Tīnātnības Komisijas
apgādāts
latviešu studentu stipendijām.*

Priekšvārds

Baumaņu Kārli vairums pazīst kā mūsu himnas “Dievs, svētī Latviju” autoru. Viņa dzīves gaitas aprakstītas vairākās grāmatās, viņa daiļrade vērtēta mūziķu-laikabiedru un vēlāk – muzikologu rakstos. Vien šaurākam personu lokam zināms, ka Latvijas Nacionālajā bibliotēkā glabājas Baumaņu Kārļa (1835–1905) un Krogzemju Mikus (pseid. Auseklis, 1850–1879) sakārtoto dziesmu rokraksti trīs burtnīcās, kas veido krājumu ar nosaukumu “Dziesmu Vītols”*. Tas ir pieejams ikvienam interesentam.

Degtin dega arī mana vēlme iepazīt divu izcilu personību kopdarbu Pēterburgā 19. gadsimta 70. gados, un 2020. gada janvārī mūsu Gaismas pilī es uzsāku šo vēsturisko rokrakstu izpēti.

Te nu tie ir. Auklām sasiets mezgls ir kā pēdējā atslēdziņa lielā noslēpuma piekļuvei. Atraisu to un saudzīgi izceļu pirmo burtnīcu. Paverot titullapu, lasu krājuma moto:

*Visas mūsu tautas dziesmas sabēgušas vītola;
Sāk vītols locīties, sāk tās visas līgoties.*

DZIESMU VĪTOLS

skolām un biedrībām

Baumaņu Kārlis. Krogzemju Mikus

Rīgas Latviešu Biedrības Zinātnības Komisijas apgādāts latvju studentu stipendijām

Kāds cēls autoru nodoms! Lūkoju tālāk. Seko trīs burtnīcu satvara pārskats ar norādi, ka pirmajā burtnīcā ietilpst:

- a) kanoni divām, trim un četrām balsīm;
- b) terceti.

Otrajā burtnīcā ievietotie kvarteti rakstīti vienādām, t. i. viendabīgām bērnu vai sieviešu balsīm, bet, ņemot oktāvu zemāk, tie dziedami arī vīru balsīm.

Trešā burtnīca piedāvā kvartetus jauktām balsīm – trim bērnu vai sieviešu balsīm (3. balss vai alts nepieciešamības gadījumā dzied tenora partiju – aut. piez.) un vienai vīru balsij (basso).

Ir dots arī vārdu un skaņu sacerētāju saraksts, kas tiks izzināts un pētīts. Seko krājuma veidotāju apliecinājums – kur un kad darbs ticis pabeigts:

Petrpilī, 1877. gada ziedonī. B. K. / K. M.

Nozīmīgs ir cenzora teksts krievu valodā, kas burtiskā tulkojumā lasāms šādi:

Rokraksta "Dziesmu Vītols" latviešu valodā drukāšanai no savas puses neatrodu nekādus šķēršļus. M. Remiķis. 16. Jūnijā 1877.

Lasu tekstus, dziedu pie sevis melodijas. Uz balta papīra lapas lieku pirmās pluszīmes izraudzītajām dziesmām. Kāds pārsteigums! Te pieejams arī man pazīstamais kanons “Es nabadziņš nokusis”, ko savulaik daudzkārt un ar humoru – pārspīlētā teatrālā izteiksmē dziedāja Dārziņskolas kora zēni autobusā – mājupceļā pēc koncerta. Baumaņu Kārlis uzrāda, ka tas ņemts no Lielvārdes mācītāja Gotlība Georga Krona “Dažādu dziesmu krājuma” 1867. gadā. Diez vai ar Ausekļa ziņu, jo tieši

* Baumaņu Kārļa rakstībā *Vītols* krājuma nosaukumā figurē ar lielo sākumburtu.

Krons uzteica viņam skolotāja darbu Lielvārdes draudzes skolā. Likstu pārņemts, Auseklis nonāca Pēterburgā, kur aizsākās viņa sadarbība ar Baumaņu Kārli. Krājuma pirmajā burtnīcā ievietoti 45 kanoni. Izraudzītie teksti skubina strādāt, dziedāt un priecāties. Panaivi un tieši, kā acumirkliņu domu vai pēkšņu emociju zibšņi.

Piemēram: Baumaņu Kārlis neskopojas ar padomiem – ja jaunībā ar prieku strādāsi, tad vecumā nemirksi asarās; vai arī – kas pelavas pasniegs maizes vietā, tas kļūs par parādniķu kā cūkām, tā cilvēkiem; lai tādēļ – slinkumu mēs nelāpām, citību mēs cienījam, zinības mēs sveicinām! Cildināts tiek dabas skaistums ziedonī un saulrietā, izceltas dziedošo putnu balsis. Teksti aicina dziedātāju turēties pie mīlestības saitēm, skubina Līgas bērnus uz kopā nākšanu, secinot – kam droša sirds un jautris prāts, tas nebūs nelaime atstāts!

Savās atklāsmēs ar domubiedriem daloties, neliels šo kanonu klāsts nonāca kāda vadoša Rīgas bērnu vokālā ansambļa rīcībā. Jauno dziedātāju prieks divkāršojies, uzzinot, ka tos komponējis mūsu himnas autors Baumaņu Kārlis! Šo ziņu uztvēru kā uzmundrinājumu izpētes turpināšanai. Kanoni ir labi pārbaudīts līdzeklis koristu, it īpaši skolas bērnu garastāvokļa pacilāšanai. Te nu tie būs pietiekamā skaitā pieejami.

Krājuma otro un trešo burtnīcu sastāda tautasdziesmu apdares, kā arī oriģināldziesmas, un šodien tām ir sava noteikta kultūrvēsturiska vērtība, īpaši kopdarbiem ar Ausekli. Te atrodamas 33 no Ausekļa dotajām tautasdziesmām. Bet sešus Ausekļa rakstītus dzejoļus – “Uz skolu”, “Uz jūru”, “Pie Salacas”, “Taļvaldis važos”, “Dievozolu trijotna” un “Gaismas pils” Baumaņu Kārlis ir *skaņās līcis*. Ir ko salīdzināt ar citu latviešu komponistu darbiem. Guvu pārlicību, ka jāveido “Dziesmu Vītola” izlases krājums.

Daži paskaidrojumi par oriģinālskrājuma tapšanu. “Baltijas Vēstneša” 1874. gada 3. jūlija numurā lasāms raksts par Otro latviešu vispārīgo skolotāju sapulci 26.–28. jūnijā Rīgā. Tās pirmā diena veltīta dziedāšanas mācības jautājumiem skolā. Debatēs izteiktos priekšlikumus iekļāva septiņās tēzēs un pēdējā vēsta, ka *jāgādā derīga dziedāšanas mācību grāmata*. Piebilstams, ka sapulci vadīja Kronvalds, bet viņa vietnieks bija Baumaņu Kārlis. Auseklis, Toms Gailītis u. c. pildīja raksveža pienākumus.

Pēc nepilna gada darbs pie grāmatas sākās. To apliecina LNB rokrakstos un arī Ausekļa “Izlasē” (R., 1955, 301.–303. lpp.) pieejamā 1875. gada 26. maijā rakstītā vēstule draugam Andžam Siliņam (1849–1934) Odzienā:

(..) *Tagad ar Baumaņu Kārli strādājam pie Skolas Kokles (dziedamas skolas dziesmas). Es jau tekstus sastādīju (vairāk taut. dz.). Viņš nu tagad komponierē. (..) “Skolas Kokele” ir krājuma sākotnējais nosaukums.*** Ausekļa piedāvājumā sākotnēji bijušas 50 dziesmas, to vidū dažādu autoru dzeja, ko noslēdz dzejnieka vēlējums Tautas jaunai audzei:

Liels pieaudzis, un ticis krietnis dziedātājs, tu varēsi parādīties dziesmu-svētkos, stādamies zem staltiem Karogiem, un izpelnīdamies lentas un pušķus.

Zināms, ka vēlāk tapis jauns saraksts ar 67 dziesmām***, bet ne viss ticis izmantots. Baumaņu Kārlis rīkojies brīvi un palielinājis krājuma apjomu līdz 172 dziesmām. Pārsteidz Baumaņu Kārļa uzņēmība, azarts un enerģija pēc smagiem pārdzīvojumiem. Lai atceramies, ka 1874. gadā sākās un gadiem ilgi turpinājās sakāpināta polemika par Jāņa Cimzes “Dziesmu rotas” III daļu un paša Baumaņu Kārļa kompozīcijām. Tā paša gada rudenī Rīgā tika konfiscēts un sadedzināts nupat Pēterburgā iznākušais dziesmu krājums “Līgo”. 1875. gadā pēkšņi mūžībā devās draugs Kronvalda Atis (1837–1875) un viņa piemiņai nekavējoties tapa četru dziesmu cikls *Mortuos plango*. Un tad pat sākās darbs pie jaunā krājuma “Dziesmu Vītols”.

** LU AB Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa, Baumaņu Kārļa fonds Ms 1138, XII

***Rakstniecības un mūzikas muzejs, Ausekļa fonds 1/5, inv. nr. 62437

Var secināt, ka "Dziesmu Vītola" saturs ir pilnībā jauns, izņemot 5–6 dziesmas, starp kurām kā obligāta ir Krievijas himna, bet lūgšana "Dievs, svētī Latviju" nepārprotami likta par spīti nopēlējiem, nīdējiem un nicinātājiem jau pieminētajā polemikā. "Dziesmu Vītola" neatradīsim paralēles ar viņa "Līgo" vai "Austras" krājumu, kas iznāca 1874. gadā.

Kas zināms par "Dziesmu Vītola" manuskripta likteni?

Ausekļa sastādītajā un izdotajā "Baltijas gruntnieku, saimnieku, pagasta valdību u. c. kalendārā 1879. gadam" sludinājumu daļā solīts, ka šajā gadā iznāks "*Dziesmu Vītols*" trijās burtnīcās, audzināts no Baumaņu Kārļa un Krogzemju Mikus. Jau 1879. gada februārī Auseklis ir miris.

Aptuveni divus gadus pēc Ausekļa nāves "Baltijas Vēstneša" 1880. gada 298. numurā (23.12.) zem virsraksta "Latviešu Zinību komisijas klajā sēdēšana" lasāms īss ziņojums: *Baumaņu Kārlis ir iesūtījis paša kompozīciju krājumu, trijās daļās, ar nosaukumu "Dziesmu Vītols"*. Pagaidām nav atrastas dokumentāras ziņas par neizdošanas iemesliem.

Latvijas neatkarības gadu sākumā presē ziņo, ka Pirmā pasaules kara laikā "Dziesmu Vītola" manuskripts gājis bojā. Bija saglabāties vien pieminētais Ausekļa tekstu sastādījums. Tad, mēnesi pirms Baumaņu Kārļa simtgades, bibliogrāfs Jānis Misiņš negaidīti publicē iepriecinošu vēsti ("Izglītības Ministrijas Mēnešraksts", 1935. Nr. 4), ka "Dziesmu Vītols" *par laimi ir izglābies un atrodas kā Latviešu biedrības īpašums tās ziņā*.

Otrā pasaules kara laikā "Dziesmu Vītola" manuskripts nonāk Nacionālajā bibliotēkā un atrodas tur līdz šai baltai dienai. Pateicoties LNB galvenās bibliotekāres Gintas Ievas Bikšes laipnam un zinošam atbalstam, pat strikto nosacījumu apstākļos attālināti turpinājās "Dziesmu Vītola" satura izpēte.

Guvis izdevniecības *Musica Baltica* piekrišanu Solvitas Sējānes personā par "Dziesmu Vītola" izlases krājuma izdošanu, uzrunāju jaunākās paaudzes diriģentu Kasparu Ādamsonu. Kopīgi caurlūkojām atlasītās dziesmas un Kaspars, sajutis seno kompozīciju savdabību, apņēmās daļu no dziesmām iestudēt ar Latvijas Kultūras akadēmijas jauniešu kori *Sōla* un pat ierakstīt tās CD.

Dzejas autoru apzināšanā, tekstu izcelsmes meklējumos un satura izvērtējumā konsultējos ar filoloģi Velgu Kinci. Lieti noderēja ērgelnieka Aivara Kalēja argumentētās liecības. Kā profesionāli radošu un atbildīgu vērtēju sadarbību ar mūziķi Andri Sējānu. Liels paldies visiem!

Domājams, ka plašais kanonu klāsts, nedzirdētās latviešu tautasdziesmu apdares un *skaņās liktā* Ausekļa dzeja kļūs par galveno ierosmi diriģentiem, mūzikas skolotājiem un viņu audzēkņiem, kā arī koristiem atvērt jauno krājumu "Dziesmu Vītols".

Jānis Erenštreits

2020. gada 10. septembrī